

16. Osipenko Irina Mihajlovna. Dinamika jekonomicheskogo soznaniya studentov v processe professionalizacii: avtoreferat dis...kand. psihol. nauk – 19.00.05. – Social'naja psihologija – Smolensk, 2005 – 25 s.
17. Psykholohichni zakonomirnosti zdiisnennia ekonomichnoi sotsializatsii osobystosti na etapi dytynstva // Sotsialno-psykholohichne zabezpechennia ekonomichnoi sotsializatsii molodi: Monohrafiia / N.M. Dembytska, I.K. Zubiashvili, O.V. Lavrenko, T.I. Melnychuk; za red. N.M. Dembytskoi. – K.: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2018. – S. 43-72. – [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712474>
18. Safin V.F. Psihologija samoopredelenija lichnosti / V.F. Safin – Sverdlovsk: ped. institut, 1986. — 142 s.
19. Sych V.M., Sych V.O. Osoblyvosti konfiguracyi strukturnykh skladovykh ekonomichnogo samovyznachennia studentskoi molodi / V.M. Sych, V.O.Sych. // Problemy suchasnoi psykholohii. Vyp. 24 [Tekst]: Zbirnyk naukovykh prats / Kam'ianets-Podilskyi natsionalnyi universytet im. I. Ohienka; Instytut psykholohii im. H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy – Kam'ianets-Podilskyi, 2014. – S. 611-620.
20. Khytrosh L.V. Sotsialno-psykholohichni chynnyky subiektynoho samovyznachennia studentskoi molodi v systemi ekonomichnykh vidnosyn: avtoref. dys. ... kand. psykholoh. nauk: 19.00.05 – sotsialna psykholohiia; psykholohiia sotsialnoi roboty / L. V. Khytrosh. – Luhansk, 2012. – 20 s..
21. Shnejder L. B. Professional'naja identichnost' i pamjat': opyt geneticheskoi rekonstrukcii / L. B. Shnejder // Mir psihologii. – 2001. – № 1. – S. 64-78.
22. Moscovici, S. Foreword // C. Herzlich Health and Illness: A Social Psychological Analysis / S. Moscovici. – London: Academic Press, 1973. – P. 3- 17.

Melnychuk, T.I. Socio-psychological features of students' economic self-determination in the field of employment in conditions of social change. The article analyzes theoretical and methodological features of economic self-determination of students in the field of employment. Self-determination is considered as the individual's knowledge of his/her own characteristics, potentials, abilities, as well as his/her choice of the criteria and norms of self-evaluation. Students' economic self-determination is closely connected with a number of processes, which include professional and personal development, economic socialization and adaptation, professionalization and professional identity development. The individual's economic consciousness and personal characteristics (his/her activity, independence, stability, responsibility, independent behavior, self-regulation, and reflection) play an important role in his/her economic self-determination. The author argues that the moral and psychological components of the individual's economic self-determination determine his/her economic activity both directly (limiting the norms of behavior by assessing the ethical or unethical character of certain methods of economic self-sufficiency and business behavior, etc.), and indirectly (influencing the level of aspiration and the objectives of economic activity (through the attitudes towards economic objects and phenomena: property, money, wealth, poverty, unemployment, advertising, loans, etc.), as well as through the attitudes towards the norms of ethics or business partners). The development of economic consciousness and economic self-determination are rather complex processes that have a direct relation to the development of the individual's professional identity, mentality, personality, independence, and outlook. Further research may focus on studying socio-psychological features of economic self-determination of working students in the system of economic relations in the cross-cultural environment.

Key words: economic self-determination, economic socialization, students, professionalization.

Відомості про автора

Мельничук Тетяна Іванівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Melnychuk, Tetiana I., PhD, Senior Researcher, Laboratory of Organizational and Social Psychology, Kostiuks Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: mti_kiev@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5205-9958>

Researcher ID: G-72282018

УДК 336:316:37.014.3 (477)

Філончук З.В.

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Філончук З.В. Формування фінансової культури учнівської молоді в контексті завдань Нової української школи. Стаття розкриває значення фінансової культури як чинника економічної соціалізації учнівської молоді. У статті визначено сутність та співвідношення понять «фінансова культура», «економічна культура», «фінансова грамотність», «фінансові компетенції». У статті розглянуто особливості формування фінансової грамотності та фінансової культури учнів у сучасних умовах реформування шкільної освіти, запропоновано рекомендації щодо реалізації наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність».

Ключові слова: фінансова культура, фінансова грамотність, фінансові компетенції, економічна культура, ключові компетентності, наскрізні змістові лінії.

Филончук З.В. Формирование финансовой культуры учащейся молодежи в контексте заданий Новой украинской школы. Статья раскрывает значение финансовой культуры как фактора экономической социализации

учащейся молодежи. В статье определено содержание и соотношение понятий «финансовая культура», «экономическая культура», «финансовая грамотность», «финансовые компетенции». В статье рассмотрены особенности формирования финансовой грамотности и финансовой культуры учащихся в современных условиях реформирования школьного образования, предложены рекомендации по реализации сквозной содержательной линии «Предприимчивость и финансовая грамотность».

Ключевые слова: финансовая культура, финансовая грамотность, финансовые компетенции, экономическая культура, ключевые компетентности, сквозные содержательные линии.

Постановка проблеми. У наш час розуміння соціально-економічних трансформацій, що відбуваються в Україні та світі, неможливе без урахування економіко-культурного контенту середовища, у якому вони здійснюється. У свою чергу, подальший соціально-економічний розвиток будь-якої країни певною мірою залежить від рівня фінансової культури населення.

Сьогодні, за даними Світового банку, близько 65 країн вже мають національні стратегії з підвищення фінансової грамотності населення, ще близько 35 – розробляють їх [1].

Така увага до цієї проблеми з боку держави пояснюється значним впливом фінансової культури населення на економіку, адже від її стану залежить, наприклад, рівень користування фінансовими послугами, і відповідно, надходження грошових коштів від населення до фінансових установ. Проте, сьогодні більше йдеться про фінансову грамотність, ніж про фінансову культуру.

В Україні, як у світі загалом, ця проблема набула особливої актуальності. У період 2010-2011 років було здійснено кілька досліджень щодо фінансової грамотності населення, обізнаності та захисту прав споживачів фінансових послуг: «Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки» – соціологічне дослідження, грудень 2010 року; «Захист прав споживачів фінансових послуг в Україні: правовий аналіз» – експертне дослідження, вересень 2011 р.; «Споживче кредитування в Україні: огляд ринку та практики» – експертне дослідження, вересень 2011 р., що підтвердили занадто низький рівень фінансової грамотності.

У 2012-2017 роках з метою надання допомоги Україні у підвищенні стабільності фінансового сектору та відновлення довіри населення до фінансових ринків міжнародною організацією USAID/FINREP-II була впроваджена п'ятирічна програма розвитку фінансового сектору. Партнерами програми виступили Міністерство освіти і науки України та Національний банк України, а також організації громадського суспільства та приватний сектор.

З жовтня 2016 року USAID впроваджує проект «Трансформація фінансового сектору в Україні» – чотирирічну програму, основним завданням якої є розвиток та покращення надання фінансових послуг, які б відповідали потребам громадян України та суб'єктів господарювання усіх рівнів. У 2017 році представники Проекту Агентства США з міжнародного розвитку USAID «Міжнародні партнерства заради стабільності фінансового сектору» вдруге провели опитування, аби визначити рівень фінансової грамотності населення України. За даними дослідження «Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні», близько 65% українців мають незадовільний рівень фінансової обізнаності [1].

Разом з тим, за підрахунками Світового банку, якщо у 2011 році серед дорослого населення України 41% мали принаймні один банківський рахунок, то у 2017 році цей показник зріс та становив уже 63% [1].

У зростанні подальшої довіри населення до фінансових установ важливе значення матиме прийнятий у жовтні 2018 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг», що гарантує захищеність практично всіх клієнтів організацій, що надають фінансові послуги.

Незважаючи на певні досягнення, проблема фінансової грамотності населення та захисту прав споживачів фінансових послуг залишається актуальною для України. На державному рівні ще не впроваджено Концепцію підвищення рівня фінансової грамотності населення України, не визначена доля законопроекту про введення посади фінансового омбудсмена в Україні.

Разом з тим, актуальність проблеми формування економічної та фінансової культури молоді у закладах загальної середньої освіти визначено в нормативних освітніх документах.

У Законі України «Про освіту» (ст.12) задекларовано завдання формування ключових компетентностей, спрямованих на досягнення загальної освітньої мети, зокрема підприємливості та фінансової грамотності.

Суспільствознавчий компонент освітньої галузі «Суспільствознавство» у старшій школі (змістова лінія – людина в економічній сфері) Державного стандарту базової і повної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів №1392 від 23.11.2011 р., визначає ті вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, які становлять основу економічної та фінансової культури.

Так, учні мають знати і розуміти: сутність і структуру економіки та економічних відносин, економічної системи України, функціонування ринку праці, бюджетної, фінансової, податкової систем, сутність підприємництва, уміти аналізувати економічні відносини, використовуючи при цьому історичний підхід, критичне мислення та елементи логіки, добирати джерела економічної інформації та працювати з економічними даними, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між економічними подіями на міжнародній арені та в Україні, аналізувати та враховувати фінансові ризики, застосовувати набуті знання і

вміння під час планування домашнього господарства та бюджету родини, формування власних професійних цілей та вибору шляхів їх досягнення, виявляти ставлення до власних економічних потреб та шляхів їх задоволення, оцінювати особливості сучасного ринку праці в Україні, наявні економічні ресурси, можливість розроблення та реалізації особистих економічних проєктів, розуміти об'єктивні причини глобалізації [12].

Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року визначено наскрізні змістові лінії та ключові компетентності сучасної освіти, серед яких наскрізна змістова лінія «Фінансова грамотність та підприємливість».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні аспекти формування фінансової грамотності населення як пріоритетного напрямку державної політики розглядала Д. Радзішевська [13], шляхи підвищення фінансової грамотності населення окреслила Т. Кізіма [6], вплив економічного світогляду на фінансову грамотність молоді дослідила Л. Зюман [5], змістові аспекти впровадження фінансової грамотності у закладах загальної середньої освіти України розглядала Т. Смовженко [14].

Формування фінансової культури населення України в контексті ринкової асиметрії досліджувала В. Корнівська [8], шляхи розвитку фінансової культури населення України визначила Г. Кучерова [9], психолого-педагогічні проблеми виховання фінансової культури дітей Г. Парходько [11] та ін.

У рамках дослідно-експериментальної роботи з теми «Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності в навчально-виховний процес навчальних закладів» на 2012-2019 роки (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 828 від 19.07.2012), колективом авторів під керівництвом Т. Смовженко розроблено навчально-методичний комплекс з курсу за вибором «Фінансова культура» для учнів 7 класу закладів загальної середньої освіти [16].

Проте, не визначено сучасні підходи до реалізації завдань формування фінансової культури учнів у контексті основних положень Нової української школи.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «фінансова культура» та визначити можливості її формування в закладах загальної середньої освіти в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Фінансова культура – це невід'ємна частина культури суспільства, що отримала свій розвиток із становленням грошових відносин у суспільстві. Розвиток фінансової культури багато в чому залежить від наявних у країні фінансових інститутів, рівня фінансової грамотності населення і соціальних цінностей [16].

Зауважимо, що особливості формування і розвитку фінансової культури досліджували Т. Кізіма, В. Корнівська, Г. Кучерова, Г. Парходько, Т. Смовженко та ін.

На думку В. Корнівської, загальним принципом, який має бути покладений у стратегію формування фінансової культури, є чітке розуміння бюджетних обмежень як населенням, так і фінансово-бюджетними установами. Для української ментальності – це запорука формування раціонального споживчого погляду на фінансові операції, створення соціально-інституційних основ довгострокової модернізації фінансового простору, заснованої на відродженні базових ефективних мотивацій [8].

Г. Кучерова наголошує, що перспективами розвитку фінансової обізнаності, грамотності та освіченості є формування та розвиток фінансової культури нації через поєднання сукупності матеріальних та духовних цінностей людства [9].

Т. Кізіма вважає, що фінансова культура – це сукупність соціальних цінностей та норм, які є регуляторами фінансової поведінки; виконують роль соціальної пам'яті економічного розвитку; сприяють або заважають трансляції, відбору та оновленню цінностей, норм і потреб; функціонують у сфері фінансових відносин та орієнтують її суб'єктів на ті чи інші форми фінансової активності [7].

На сайті Національного банку України зазначено, що фінансова культура – це знання, навички та відношення, необхідні для забезпечення відповідальної фінансової поведінки та підвищення фінансової інклюзії українців [1].

Отже, узагальнивши різні точки зору на сутність фінансової культури можна констатувати, що більшість учених розглядають фінансову культуру як характеристику суспільства або особистості, основними структурними компонентами якої є фінансові компетенції (знання, вміння, ставлення).

На нашу думку, з метою визначення сутності поняття «фінансова культура» доцільно розглянути зміст двох термінів, що його утворюють, – «культура» та «фінанси». Слід зазначити, що жодне з них не має однозначного тлумачення.

Поняття «культура» належить до числа фундаментальних і вживається в усіх формах і на всіх рівнях індивідуальної та суспільної свідомості, у всіх сферах людської життєдіяльності [10]. За підрахунками американських учених-культурологів А.Кребера та К.Клахкона, з 1871 р. по 1919 р. було наведено 7 визначень культури, а вже з 1920 по 1950 р. їх кількість зросла до 150 [4]. Як відомо, в наш час число визначень вимірюється вже чотиризначними цифрами.

Розуміння культури як категорії залежить, насамперед, від того, у межах якої концептуальної схеми виникає потреба її усвідомлення, а відтак і тлумачення. О.Хмельницький, урахувавши загальновідомі сфери людського буття, виділяє такі підходи до трактування поняття «культура»: аксіологічний підхід, коли культуру розуміють як сукупність цінностей та благ, створених людиною; технологічний підхід визначає

культуру як специфічний для людей спосіб діяльності; евристичний підхід розглядає культуру як характеристику творчої діяльності людини, її здатності створювати нове; діяльнісний підхід репрезентує культуру як сукупність способів і продуктів людської діяльності; семіотичний підхід убаचाє культуру як сукупність знакових систем, за допомогою яких передається соціальна інформація тощо [17].

Аксіологічний підхід передбачає певну ієрархію культурних цінностей, серед яких людина виступає як абсолютна культурна цінність; цей підхід пов'язаний з діяльнісним та технологічним, адже діяльність завжди має сенс та орієнтується на певні цінності, є системою методів та технологій досягнення творчого результату. Семіотичний підхід представляє культуру через комунікативні аспекти людської діяльності.

На нашу думку, культура – це результат доцільної світоглядної діяльності, яка базується на певній ієрархії цінностей, як загальнолюдських і національних, так і конкретних сфер діяльності.

Для визначення сутності поняття «фінансова культура» важливо визначити й тлумачення терміну «фінанси».

В усіх суспільно-економічних формаціях основою суспільних відносин є виробничі (економічні, в їх числі й фінансові) відносини, сукупність яких складає економічну структуру суспільства, реальний базис, на якому формується юридична та політична надбудова.

Фінанси – це завжди грошові відносини, але не будь-які грошові відносини є фінансовими. Фінанси володіють такими ознаками, за якими їх безпомилково можна виділити з ряду інших можливих грошових відносин. Вони завжди опосередковані правовими актами, що регулюють грошові відносини [3].

У сучасній науковій літературі поняття «фінанси» розглядається як одна з найважливіших економічних категорій, що відображає економічні відносини, які виникають в процесі створення і використання грошових коштів.

Наголосимо, що одним із провідних завдань формування базової культури особистості є формування світогляду. Світогляд є духовним середовищем людини і, водночас, складовою культури, а тому – необхідним фундаментом освіти. Для економічної освіти таким фундаментом є економічна теорія, завдання якої полягає у формуванні в свідомості населення економічного світогляду, який включає економічні знання, погляди, переконання. Відповідно, формування фінансової культури неможливе без оволодіння економічною теорією.

На нашу думку, оскільки економічна теорія – наука про проблему вибору, яка неминує постає в силу невідповідності обмежених ресурсів постійно зростаючим людським потребам – становить основу економічних знань, то саме підходи до розв'язання проблеми вибору повинні бути головними чинниками формування не тільки економічної культури, а й фінансової.

Кожна людина повинна усвідомити сутність цієї проблеми, а тому їй необхідні хоча б елементарні економічні знання, які мають забезпечити свідоме ставлення до обмежених ресурсів та виважене – до власних потреб. Безпосередньо ставленням та конкретними діями щодо використання цих ресурсів має відрізнятися економічна та фінансова культура людини [15].

Ураховуючи зазначене вище, можна констатувати, що фінансова культура особистості – це система фінансових компетенцій, сформованих відповідно до наявних світоглядно-ціннісних орієнтацій, які виявляються під час виконання економічних ролей. Саме рольовий підхід дозволяє уникнути теоретизації економічних і фінансових знань.

Фінансові компетенції формуються в процесі набуття фінансових знань (як приклад, базові знання фінансової математики), досвіду фінансової поведінки (як приклад, способи поводження з грошима), фінансового ставлення (як приклад, вміння визначити пріоритети між довгостроковою фінансовою безпекою та короткостроковими «бажаннями»).

У будь-якому разі, як економічна, так і фінансова культура передбачає наявність усталеного послідовного взаємозв'язку між основними її структурними компонентами – знаннями, вміннями і діями. Вихідними серед них є знання. Це мають бути не окремі відомості зі сфери економіки та фінансів, а власне система економічних і суміжних з нею знань, що в підсумку формує цілісний науковий світогляд, економічну свідомість людини та її активну складову – економічне мислення. Останнє виявляється в умінні визначити ціннісно обумовлений набір економічних і фінансових компетенцій, що реалізуються в економічній поведінці людини у процесі виконання тих чи інших економічних ролей.

Аналіз існуючих програм шкільних навчальних дисциплін у 2018-2019 навчальному році дозволяє зробити висновок про те, що здійснення економічної освіти, окрім економіки (з наступного навчального року буде викладатися тільки в профільних класах), забезпечується вивченням «Громадянської освіти», курсів за вибором економічного спрямування та традиційно географії, адже певний перелік тем програми з географії має економічний зміст, а також інших предметів, зміст тем у яких дозволяє реалізувати наскрізну змістову лінію «Підприємливість і фінансова грамотність» [2].

Зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Формування цілісного світогляду учнівської молоді та набуття нею громадянсько-значущих знань включає економічний напрям, пов'язаний з формуванням знань про економіку в повсякденному житті родини, місцевої громади, українського суспільства та розвиток економічних компетенцій, відповідно економічної та фінансової грамотності, дотримання правових норм у економічному житті.

Серед курсів економічного спрямування провідним залишається курс «Фінансова грамотність» для учнів 10 класів закладів загальної середньої освіти, що забезпечує розвиток не тільки економічного мислення, а й фінансових компетенцій і культури. Зазначений курс розрахований на всю освітню вертикаль, починаючи з початкової школи, має повне навчально-методичне забезпечення і забезпечує реалізацію наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» [2].

У сучасній шкільній освіті розпочато роботу з реалізації наскрізних змістових ліній, які проходять через усі предмети та дозволяють формувати в учнів ключові компетентності, інтегрувати знання про світ, спираючись на зміст навчального матеріалу. Наскрізні змістові лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання учнів. Спільні для всіх навчальних предметів, вони є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку у життєвих ситуаціях [2].

Навчання за наскрізними змістовими лініями реалізується через: організацію навчального середовища; навчальні предмети; предмети за вибором; роботу в проектах; позакласну навчальну роботу і роботу гуртків.

Наскрізна змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» націлює учнів на мобілізацію знань, практичного досвіду і ціннісних установок у ситуаціях вибору і прийняття рішень, які створюються під час планування самоосвітньої навчальної діяльності, групової навчальної, експериментальної роботи, виконання навчальних проектів і їх презентації, розв'язування розрахункових і контекстних задач, моделювання власної поведінки в довкіллі [2].

Враховуючи обмеженість варіативної складової базового навчального плану, економічну та фінансову освіту слід здійснювати переважно через інтеграцію економічних (фінансових) знань в інші предмети та використання міжпредметних зв'язків. У практиці роботи сучасної школи визначилися різноманітні форми і методичні прийоми здійснення взаємозв'язку між навчальними дисциплінами з метою формування економічної свідомості та фінансової культури учнів: інтегровані уроки, комплексні навчальні екскурсії, інтегровані міні-турніри тощо.

Тому важливо встановити наступність у викладанні предмету «Економіка» (рівень стандарту, 11 клас) і курсу за вибором «Фінансова грамотність» (5-9 класи). Для цього визначити фундаментальні економічні категорії в курсі «Фінансова грамотність» та розкрити їх зміст; створити спільний предметний показник «Фундаментальні економічні категорії шкільної економічної освіти», використовуючи підручники даних курсів; розробити спільний термінологічний довідник; визначити серед них ті, що властиві фінансовій сфері.

Як вже зазначалося, традиційно географія є тим предметом, який має економічну складову змісту. Вчителю важливо з перших уроків у 6-му класі показати практичне значення географії в житті людини, визначити її роль у підготовці учнів до власного фінансового життя. Завдання вчителя – максимально наблизити предмет до розуміння та особистісного сприйняття учнів, що можливо досягти в разі виокремлення та використання економічної складової змісту курсу або застосування предметних компетенцій у формуванні економічних ролей. Такий підхід вимагає певного переосмислення і аналізу кожним учителем методики роботи і пошуку нових напрямів навчання географії.

Важливо виокремити ключові компетентності, які безпосередньо стосуються географічного змісту, тому їх неможливо оминати в методиці навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові компетентності у географічній освіті

Ключові компетентності	Шляхи формування
математична компетентність;	розв'язування розрахункових задач;
екологічна грамотність й здоровий спосіб життя;	зміст практично всіх розділів програми з географії;
громадянська компетентність;	зміст окремих розділів програми;
основні компетентності у природничих науках і технологіях.	дотримання принципів наступності й міжпредметних зв'язків;
ініціативність і підприємливість	зміст окремих розділів програми.

Менш очевидною є можливість формувати засобами географії такі ключові компетентності, як інформаційно-цифрова, уміння вчитися впродовж життя, обізнаність та самовираження у сфері культури, спілкування іноземними мовами. У змісті програми з географії немає питань, безпосередньо зорієнтованих на ці компетентності, отже єдиний шлях розв'язування проблеми – додаткова методична робота вчителя.

Важливо акцентувати увагу на певних предметних компетенціях, розширити їх знаннєву складову економічним і фінансовим змістом, посилити їх діяльнісний та ціннісний компоненти з метою розвитку фінансової грамотності та культури учнів.

Роль окремих курсів географії за наскрізними лініями різна і залежить від змісту курсу і від того, наскільки він пов'язаний з конкретною наскрізною темою (табл. 2).

**Наскрізна змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність»
у навчальній програмі «Географія. 6-9 класи» [2]**

Курс географії/клас	Наскрізна змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність»
Загальна географія. 6 клас	Учнів орієнтують на: уміння представляти себе і свої досягнення; вести розрахунки, ухвалювати рішення; розроблення заходів щодо утилізації побутових відходів у своєму населеному пункті;
Материки та океани. 7 клас	формування умінь розв'язувати елементарні економічні проблеми; командний стиль роботи під час виконання навчальних проєктів і досліджень;
Україна у світі: природа, населення. 8 клас	використання ресурсів (навчальних, природних та ін.) для створення цінностей; складання плану дій, що визначає пріоритети й етапи, важливі для досягнення їхніх цілей (на прикладі вивчення природи, населення у своєму регіоні); вміння оцінювати переваги й ризики альтернативних варіантів і робити вибір, що виражає їхні преференції на прикладі досліджень проблем, пов'язаних з екологічною ситуацією у своїй місцевості;
Україна і світове господарство. 9 клас	вміння генерувати ідеї та ініціативи щодо проєктної діяльності, ефективного використання природних ресурсів; прогнозування впливу географії на розвиток технологій, нових напрямів підприємництва; оцінювання можливостей для організації підприємницької діяльності у своїй місцевості; планування діяльності своєї та групи щодо можливих нових видів бізнесу в регіоні.

Висновки. Підсумовуючи, ще раз наголосимо на тому, що формування економічної та фінансової культури ґрунтується на економічних знаннях і має як особистісне, так і громадянське значення.

У сучасній шкільній освіті є певний перелік предметів і курсів економічного спрямування, які забезпечують формування фінансової грамотності та фінансової культури учнівської молоді, що сприяє її подальшій соціалізації в умовах системних змін.

Реалізація наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність», що послідовно розкривається в навчанні та вихованні учнів і є засобом інтеграції навчального змісту, забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку при виконанні тих чи інших економічних ролей.

Перспективи подальших досліджень з цього напрямку полягають у визначенні потенціалу різних навчальних предметів щодо формування фінансової грамотності та культури учнів, пошуку сучасних методичних прийомів інтеграції економічної теорії у курс «Фінансова грамотність»; вивченні досвіду інших країн у розробленні методично обґрунтованих підходів до формування фінансової культури молоді.

Список використаних джерел

1. Важливість фінансової грамотності та міжнародний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article:jsessionid=B2A6120310B0A46F7258BAE0DA94FC?art_id=83136318&cat_id=83136317.
2. Географія та економіка. 6-11 кл. : навчальні програми, інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році / укладач Р.В. Гладковський. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 192 с.
3. Глушенко А.С. Фінанси / А.С. Глушенко. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 190 с.
4. Гуревич П. С. Культурологія : учебник / П.С. Гуревич. – М. : Гардарики, 1999. – 288 с.
5. Зюман Л.А. Вплив консерватизму економічного світогляду на фінансову грамотність молоді / Л.А. Зюман [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://asconf.com/rus/archive_view/161
6. Кізіма Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vtneu/2012_2/2_2012/06Kiz.pdf
7. Кізіма Т.О. Методика викладання фінансової грамотності : навч. посіб. / Т.О. Кізіма, В.В. Письменний, С.Л. Коваль, Н.І. Карпишин та ін.; за ред. д. е. н., професора Кізіми Т.О. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. – 200 с.
8. Корнівська В.О. Формування фінансової культури українського населення в контексті мінімізації ринкової асиметрії / В.О. Корнівська // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 4. – С. 117-126. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econprog_2011_4_13.pdf
9. Кучерова Г.Ю. Шляхи розвитку фінансової культури населення / Г.Ю. Кучерова // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Сер. : Економіка і менеджмент. – 2013. – № 2. – С. 125-131. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsuem_2013_2_18.pdf.
10. Палеха Ю. І. Ключі до успіху, або Організаційна та управлінська культура : навч. посіб. / Ю. І. Палеха. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 337 с.
11. Парходько Г.Ю. Психолого-педагогічні проблеми виховання фінансової культури дітей / Г.Ю. Парходько. – Черкаси, 2010. – 97 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: library.ippro.com.ua/attachments/article/173/психолого-педагогічні%20проблеми.pdf

12. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 року № 1392 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5. – С. 3-56.
13. Радзішевська Д.В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі / Д.В. Радзішевська // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevsk.pdf>
14. Фінансова грамотність: навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.
15. Філончук З. В. Підготовка вчителів у післядипломній освіті до формування економічної культури учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / З.В. Філончук. – Чернівці, 2012. – 20 с.
16. Фінансова культура. 7 клас : навч.-метод. посіб. для вчителя / авт. кол. ; за заг. ред. Т. С. Смовженко. – К. : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 114 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ubs.edu.ua/images/2017/fin_gram/7nmp.pdf
17. Хмельницький О. О. Інформаційна культура: підготовка кадрів до інформаційної роботи : навч. посіб. / О. О. Хмельницький. – К. : КНТ, 2007. – 200 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Vazhlyvist finansovoi hramotnosti ta mizhnarodnyi dosvid [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?jsessionid=B2A6120310B0A46F7258BAE0DA94FC?art_id=83136318&cat_id=83136317.
2. Neohrafiia ta ekonomika. 6-11 kl. : navchalni prohramy, instruktivno-metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia u zakladakh zahalnoi serednoi osvity navchalnykh predmetiv u 2018/2019 navchalnomu rotsi / ukladach R.V. Hladkovskiyi. – Kharkiv : Vyd-vo «Ranok», 2018. – 192 s.
3. Hlushchenko A.S. Finansy / A.S. Hlushchenko. – Kh. : KhNU imeni V.N. Karazina, 2010. – 190 s.
4. Gurevich P. S. Kul'turologiia : uchebnik / P.S. Gurevich. – M. : Gardariki, 1999. – 288 s.
5. Ziuman L.A. Vplyv konservatyvizmu ekonomichnoho svitohliadu na finansovu hramotnist molodi / L.A. Ziuman [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://asconf.com/rus/archive_view/161
6. Kizyma T. Finansova hramotnist naselennia: zarubizhnyi dosvid i vitchyzniani realii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vtneu/2012_2/2_2012/06Kiz.pdf
7. Kizyma T.O. Metodyka vykladannia finansovoi hramotnosti : navch. posib. / T.O. Kizyma, V.V. Pysmennyi, S.L. Koval, N.I. Karpyshyn ta in.; za red. d. e. n., profesora Kizymy T.O. – Ternopil: Osadtsa Yu.V., 2017. – 200 s.
8. Kornivska V.O. Formuvannia finansovoi kultury ukrainskoho naselennia v konteksti minimizatsii rynkovoi asymetrii / V.O. Kornivska // Ekonomika i prohnozuvannia. – 2011. – № 4. – S. 117-126. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econprog_2011_4_13.pdf
9. Kucherova H.Iu. Shliakhy rozvytku finansovoi kultury naselennia / H.Iu. Kucherova // Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. Ser. : Ekonomika i menedzhment. – 2013. – № 2. – S. 125-131. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vsuem_2013_2_18.pdf.
10. Palekha Yu. I. Kliuchi do uspikhu, abo Orhanizatsiina ta upravlinvska kultura : navch. posib. / Yu. I. Palekha. – K. : Vyd-vo Yevrop. un-tu, 2002. – 337 s.
11. Parkhodko H.Iu. Psykholoho-pedahohichni problemy vykhovannia finansovoi kultury ditei / H.Iu. Parkhodko. – Cherkasy, 2010. – 97 s. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: ibrary.ippro.com.ua/attachments/article/173/psykholoho-pedahohichni%20problemy.pdf
12. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 року № 1392 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5. – С. 3-56.
13. Радзішевська Д.В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі / Д.В. Радзішевська // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Radzishevsk.pdf>
14. Фінансова грамотність: навч. посібник для вчителя / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. – К., 2013. – 312 с.
15. Філончук З. В. Підготовка вчителів у післядипломній освіті до формування економічної культури учнів основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / З.В. Філончук. – Чернівці, 2012. – 20 с.
16. Фінансова культура. 7 клас : навч.-метод. посіб. для вчителя / авт. кол. ; за заг. ред. Т. С. Смовженко. – К. : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 114 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ubs.edu.ua/images/2017/fin_gram/7nmp.pdf
17. Хмельницький О. О. Інформаційна культура: підготовка кадрів до інформаційної роботи : навч. посіб. / О. О. Хмельницький. – К. : КНТ, 2007. – 200 с.

Filonchuk, Z.V. Formation of financial culture of school students in the context of new ukrainian school reform.

Financial culture is an integral part of social culture, which has developed with the formation of monetary relations in society. The development of financial culture is largely determined by the country's financial institutions, financial literacy of the population and social values.

The article reveals the importance of financial culture as a factor in the economic socialization of school students and discusses the content and differences between the concepts of financial culture, economic culture, financial literacy and financial competence. It is noted that the financial culture of the individual is a system of their financial competencies formed in accordance with the existing ideology and values that manifest themselves when the individual plays certain economic roles.

Financial competences are formed in the process of developing financial knowledge, financial experience and financial attitudes. The economic and financial culture is based on economic knowledge and has both personal and social significance.

The author analyzes some aspects of the formation of financial literacy and financial culture of students in the current conditions of school reform and gives recommendations for the effective implementation of the "Entrepreneurship and Financial Literacy" program. Modern school education offers certain economic subjects and courses to form students' financial literacy and financial culture, which can promote their socialization in the conditions of system changes. The implementation of the "Entrepreneurship and Financial Literacy" program is a meant to integrate educational content and form students' values and ideology that determine their financial behaviors.

Key words: financial culture, financial literacy, financial competences, economic culture, key competencies, program.

Відомості про автора

Філончук Зоя Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії й методики викладання навчальних дисциплін комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти», м. Херсон, Україна

Filonchuk, Zoya V., PhD, Assoc. Prof., Dept. of Theory and Practice of Teaching, Kherson Academy of Continuing Education, Kherson, Ukraine.

E-mail: filonchukzoya@ukr.net